

Ἀντὶ Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ δημοσιεύει ἕξι ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Ἄννα Καραμανίδου, μὲ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἄρθρου της, προσεγγίζει τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδηση τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὅπως αὐτὴ ἐκφράστηκε σὲ διάφορες Ἐπιστολές του. Ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου τῆς ἐπίκουρου Καθηγήτριας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Σουλτάνας Λάμπρου γιὰ τοὺς ἀγίους τῆς περιοχῆς τῆς Καλαβρίας, οἱ ὁποῖοι ἔδρασαν κατὰ τὸν 10ο αἰῶνα καὶ ὁ βίος τους συνδέεται μὲ τὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀμέσως μετὰ, ὁ ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος παραθέτει συγκεκριμένα ἱστορικὰ παραδείγματα θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης. Στὴ συνέχεια, παρατίθεται τὸ ἄρθρο τῆς Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα, διδάσκουσας, ὡς ΕΔΠΠ, στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ ΕΚΠΑ, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν Ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Ἀκολουθῶς, ὁ Βασίλειος Τζέρπος συνεχίζει, μὲ τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου του, τὴν ἀναφορὰ στὴν ἔννοια τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ σωτηριολογικοῦ του περιεχομένου. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἐπίσης δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου τοῦ Γεωργίου Στούκη, στὸ ὁποῖο περιγράφονται οἱ θέσεις, τόσο οἱ πατερικές, ὅσο καὶ αὐτὲς τῶν διαφόρων αἰρετικῶν, γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἐπιμελητὴς

ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΣΤ', ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντι Προλόγου.....	1
Άννας Καραμανίδου, <i>Παρακαταθήκες Όρθοδοξίας και Έλληνισμού σὲ Ἐπιστολὲς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς ἔκκλησιαστικὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του</i> (β' μέρος).....	3
Σουλτάνας Λάμπρου, <i>Ἐκ Καλαβρίας εἰς Θεσσαλονίκην</i> (β' μέρος).....	16
Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου, <i>Ὅψεις θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας. Ἱστορικὰ παραδείγματα</i>	23
Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα, <i>Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν Ἱεραποστολικῶν σπουδῶν</i>	30
Βασιλείου Τζέρπου, <i>Ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος</i> (β' μέρος).....	47
Γεωργίου Στούκη, <i>«Τίνα μὲ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» Ὅψεις τῆς χριστολογικῆς ὀντολογίας στὴν ἑλληνικὴ καὶ πατερικὴ σκέψη</i> (β' μέρος)	58

Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν

Εὔης Βουλγαράκη-Πισίνα
Δρ. Θεολογίας [διδάσκουσα (ΕΔΙΠ)
στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ ΕΚΠΑ]

1. Γενικά

Ἱεραποστολικὴ εἶναι ὁ κλάδος ἐκεῖνος τῆς θεολογίας ποὺ μελετᾷ συστηματικὰ τὸ φαινόμενο τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς καὶ ἐρευνᾷ τὴν ἱεραποστολικὴν πράξη, ὅπως αὐτὴ ξεδιπλώνεται στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ τὴ συγχρονία μας. Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀφουγκράζεται τὶς ἀνάγκες τῶν καιρῶν καὶ τῶν σύγχρονων μας κοινωνιῶν. Ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ μιὰ σειρὰ προβλημάτων ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ χριστιανικοῦ λόγου μὲ τὴν ἑτερότητα τοῦ κόσμου, στὶς ποικίλες τῆς μορφές. Μελετᾷ καὶ δίνει κατευθυντήριες γραμμὲς γιὰ τὴν πράξη, ἀξιοποιώντας τὴν ἐμπειρία, τὴν ὁποία μὲ τὴν σειρά τῆς ἐμπλουτίζει μέσῳ τῆς παρατήρησης καὶ τοῦ κριτικοῦ ἀναστοχασμοῦ. Συλλέγει στοιχεῖα καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴν πραγματικότητα, ἀξιοποιώντας πηγές καὶ μαρτυρίες, ἀλλὰ καὶ μεθόδους τῶν ἱστορικῶν σπουδῶν, τῆς προφορικῆς Ἱστορίας, τῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν. Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀσχολεῖται τόσο μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴ συστηματικὴ θεολογία ἐν διαλόγῳ, προαπαιτώντας φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ δεινότητα καὶ σκευή, ὅσο καὶ μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴ μεθοδολογία τῆς πράξης. Στὸ πλαίσιο τοῦ δευτέρου μελετᾷ, ἀλλὰ καὶ καλλιεργεῖ δεξιότητες πρὸ ἐπιχειρησιακές, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ὀργάνωση, τὸ management, τὴ διαχείριση ἀνθρώπινων πόρων, τὴν ἡγεσία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικοινωνία. Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ Ἱεραποστολικὴ ἔχει ἕναν σαφεῖ διεθνή καὶ οἰκουμενικὸ προσανατολισμὸ, ἐνδιαιφεύεται γιὰ τὴν παρουσία τῆς πίστεως σὲ χώρους ἀνοίκειους. Ἀπὸ τὴν ἔποψη αὐτὴ συνδέεται ἀναπόδραστα μὲ τὴ διαπολιτισμικότητα καὶ

ὑπηρετεῖ τὴ σάρκωση τῆς θεολογίας σὲ ποικίλα πολιτισμικὰ περιβάλλοντα. Στὰ ἐνδιαφέροντά της ἡ Ἱεραποστολικὴ συμπεριλαμβάνει ὅλο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κτίση¹, εὐαγγελίζεται τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρία ὅλου τοῦ Ἀδάμ² καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνακεφαλαίωση τῶν πάντων (Ἐφ, 1, 10), ὅπως προβλέπει ἡ χριστιανικὴ ἐσχατολογία.

Ὁ θεμελιωτὴς τοῦ κλάδου τῆς Ἱεραποστολικῆς στὴν Ἑλλάδα³, αἰμίμηστος καθηγητὴς Ἡλίας Βουλγαράκης, μιλοῦσε γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐπιστήμης του, περιγράφοντας τὸ ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἱεραποστολὴ ὡς ἔκφραση τῆς σωτηριώδους βουλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴ λειτουργία ἐκείνη, ὅπου τὸ θεῖο καὶ τὸ κτιστὸ κατὰ τὸ δικό τους τὸ καθένα μέτρο καὶ ταυτόχρονα σὲ συνεργασία ἐνεργοποιοῦν τὴν πτωτικὴ κτίση γιὰ νὰ μετάσχει στὴ σωτηρία καὶ τὴν τελείωση»⁴.

Ὡς σημεῖο συνάντησης θρησκευτῶν, πολιτισμῶν καὶ ζωντανῶν

1. Στὴν ἀξία καὶ σημασία τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ στὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς σύνολης δημιουργίας, ἀναφέρεται ἡ Ἐλισάβετ Θεοκρίτοφ, *Οἰκοσύστημα καὶ Ἀνθρώπινη Κυριαρχία: Σπουδὴ στὴ Θεωρία καὶ τὴν Πράξη τῶν Πατέρων τῆς Ανατολῆς*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα 2003, σσ. 15-18 (κεφάλαιο «Ὁ Ὑλικὸς Κόσμος κατὰ τὴ Χριστιανικὴ Παράδοση»), ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλο τὸ βιβλίο.

2. Ι. ΚΑΡΜΠΗ, Ἡ Παγκοσμιότης τῆς ἐν Χριστῷ Σωτηρίας, Ἀθήνα 1981 [Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Θεολογίας*, τ. 51-52]. Τοῦ ἴδιου, *Τὸ Ὁρθόδοξον Δόγμα τῆς ἐν Χριστῷ Σωτηρίας*, Ἀθήνα 1983 [Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ *Ὁρθοδόξου Τύπου*], σσ. 24-31. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ὁ Ἰωνᾶς καὶ ἡ Ἀποκλειστικότητα τῆς Σωτηρίας», *Ἀντίβολα* 1 (2017), σσ. 213-241. Στὸ σύνολο ἔργο του ὁ γέροντας Σωφρόνιος τοῦ Ἑσσεξ κάνει λόγο γιὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ Ἀδάμ καὶ ἡ ἔκφραση αὐτῆ, χαρακτηριστικὰ δική του, διαπερνᾷ ὡς ἐπωδὸς τὸ σύνολο ἔργο του. Γιὰ τὸ πανανθρώπινο τῆς σωτηρίας, βλ. ἐνδεικτικὰ, ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ τὸ ὕστερο ἔργο του: *Ὁ Γέρον Σιλουανὸς τοῦ Ἄθω (1866-1938)*, μτφρ. ἀπὸ τὰ ρωσικὰ χ.ο., ἐκδ. Ὁρθόδ. Κυψέλη, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 231-242, καί, *Οἰκοδομώντας τὸν Ναὸ τοῦ Θεοῦ μέσα μας καὶ στοὺς Ἀδελφούς μας*, μτφρ. ἀπὸ τὰ ρωσικὰ: ἀρχιμανδρίτου Ζαχαρία, μτφρ. στὰ ἑλληνικὰ χ.ο. (μὲ τὴν εὐθύνη τῆς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου), τ. Α', Β' καὶ Γ', Ἑσσεξ Ἀγγλίας: Ἱερά Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, 2014³, σ. 46.

3. Δ. Β. ΓΟΝΗ, «Ἡλίας Βουλγαράκης: Ὁ Θεμελιωτὴς τῆς Ἱεραποστολικῆς στὴν Ἑλλάδα», *ΕΕΘΣΠΑ* 36 (2001), σσ. 70-120.

4. Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Ἱεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα [1989] 2007², σ. 317.

ἀνθρώπων ὑποκειμένων, ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι ὁ πιὸ ἐξωστρεφῆς κλάδος τῆς θεολογίας, ὁ ὁποῖος κατεξοχὴν ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τὰ ζητήματα πού θέτει ἓνας πολυποίκιλος κόσμος. Ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι κατ' οὐσίαν μιὰ θεολογία τῶν συνόρων⁵. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ διάκονοι τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι (ἢ ὀφείλουν νὰ εἶναι) ἐρευνητὲς καὶ ἐργάτες, παραγωγοὶ ἰδεῶν καὶ συνάμα καλοὶ ἀκροατὲς. Στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, οἱ ἐρευνητὲς πού στελεχώνουν τὸν κλάδο αὐτὸ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἄνθρωποι μὲ διεθνή προσανατολισμὸ καὶ ἐμπειρία, μὲ γνώση γλωσσῶν, μὲ διάθεση γιὰ ἐνημέρωση καὶ παρακολούθηση τοῦ παγκόσμιου γίνεσθαι, ἐξοικειωμένοι μὲ τὴ διαφορετικότητα καὶ ἀπροκατάληπτοι. Ὅφειλουν νὰ εἶναι ἐδραῖοι στὴ θεολογία κατὰ τὴν παραδοσιακὴ τῆς ἔννοια, δογματικὴ, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, πατρολογία, τὶς γραφές, κ.λπ., ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουν μιὰ εὐρύτατη θρησκευτολογικὴ καὶ θύραθεν παιδεία. Ἐξάλλου ὀφείλουν νὰ εἶναι ἄνθρωποι τῆς θεωρίας καὶ τῆς πρακτικῆς καὶ νὰ διατηροῦν στενὴ ἐπαφὴ καὶ σύνδεση μὲ τὸ ἱεραποστολικὸ γίνεσθαι.

Ὁ πιὸ ἔγκριτος ἱεραποστολολόγος τοῦ 20οῦ αἰῶνα σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο, ὁ David Bosch, διευκρινίζει συναφῶς τὰ ἐξῆς: «Ἡ Ἱεραποστολικὴ ὡς ἐπιστημονικὸς κλάδος τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας δὲν εἶναι οὐδέτερη. Βλέπει μᾶλλον τὸν κόσμο ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἀφοσίωσης στὴ χριστιανικὴ πίστη. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι λείπει ἡ κριτικὴ ἐξέταση. Στὴν πραγματικότητα, ἀκριβῶς χάριν τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς θὰ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑποβάλλουμε κάθε ὀρισμὸ καὶ κάθε ἐκδήλωση τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς σὲ σχολαστικὴ ἀνάλυση καὶ ἀποτίμηση»⁶.

Ὡς ἐπίγονοι τοῦ Bosch καὶ ἄνθρωποι μιᾶς νεότερης γενιᾶς, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ συμφωνήσω μὲ τὴν καθιερωμένη καὶ καθολικὰ ἀποδεκτὴ αὐτὴ ἄποψη, ἡ ὁποία καὶ βαθύτατα μὲ ἐκφράζει στὸν τρό-

5. Πρβλ. καὶ Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολική», *ΜΟΧΕ* 8 (2013), σσ. 459-462.

6. D. BOSCH, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Twentieth Anniversary Edition. Πρόλογος William R. Burrows. Συμπεράσματα Darrel Guder καὶ Martin Reppenhagen, Μέρνιολ, Νέα Ὑόρκη: Orbis Books, [1991] 2011, σ. 9.

πο πού ὑπηρετῶ ἐπιστημονικὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς Ἱεραποστολικῆς. Ἐντούτοις, θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ σημειώσω, ὅτι πολλές θρησκείες, ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τους, καὶ ὅλες οἱ λεγόμενες «Παγκόσμιες Θρησκείες» ἀσκοῦν ἱεραποστολικὸ ἔργο, πού ἔχει ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθεῖ μὲ ἐργαλεῖα θρησκευσιολογικὰ καὶ προφανῶς ἱστορικὰ. Στὸ πλαίσιο τῆς Ἱεραποστολικῆς μπορεῖ σήμερα καὶ ὀφείλει κανεὶς νὰ μελετήσῃ τὴν ἱστορία ἐξάπλωσης καὶ τὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν ἄλλων θρησκευμάτων καὶ νὰ ἀντλήσῃ πολὺτιμα συμπεράσματα, γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς ταυτότητάς τους καὶ τῆς ἰδιοπροσωπίας τους σὲ σχέση καὶ συνάρτηση μὲ τὴ διεισδυτικότητά τους στὴν εὐρύτερη κοινωνία. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει κανεὶς αὐτὸ θὰ πρέπει μεθοδολογικὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἓνα εὐρύτερο καὶ περισσότερο οὐδετερόθρησκο μοντέλο ἔρευνας, ὅπως εἴθισται στὶς ἱστορικὲς καὶ τὶς θρησκευσιολογικὲς σπουδές. Μιὰ νηφάλια ἐξωθεν παρατήρηση τῶν πραγμάτων μπορεῖ νὰ συμβάλῃ στὴν αὐτογνωσία, καὶ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ χρήσιμα πορίσματα πού ἢ ἐνδοθεν παρατήρηση δὲν μπορεῖ πάντα νὰ ἐπισημάνῃ καὶ νὰ διακριβώσῃ. Αὐτὴ ἡ διαδικασία παρουσιάζει ἐπιπρόσθετες δυσκολίες, εἶναι ὅμως ἓνα στοίχημα πού ἓνας ἔμπειρος ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ κερδίσει, ἰδίως καθόσον ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ ἀσκηθεῖ σὲ μιὰ πολυπρισματικὴ καὶ διαπολιτισμικὴ (*cross-cultural*) θεώρηση σχεδὸν ὅλων τῶν ζητημάτων· ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ φορέα, τοῦ συνεργάτη, τοῦ δέκτη, τοῦ ἐκκλησιαστικῶς ὑπεύθυνου, τοῦ λαϊκοῦ συνεργάτη, τοῦ χρηματοδότη, τῆς τοπικῆς κοινότητας, τοῦ συγκειμένου στὸ πεδίο ἢ στὴ χώρα ὑποστήριξης, τοῦ ἐκάστοτε πολιτισμοῦ κ.ο.κ.

2. Οἱ σύγχρονες τάσεις γιὰ τὸν κλάδο τῆς Ἱεραποστολικῆς διεθνῶς

Ἡ Ἱεραποστολικὴ εἶναι ἓνας σχετικὰ νέος ἐπιστημονικὸς κλάδος. Ὅπως καὶ ἄλλες νεότερες ἐπιστῆμες καὶ ἡ Ἱεραποστολικὴ ἀναπτύχθηκε τὸν 19ο αἰῶνα καὶ συγκεκριμένα μὲ τὴν ἴδρυση ἀντίστοιχων ἐδρῶν σὲ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, τῆς Σκωτίας καὶ τῶν ΗΠΑ, ἀπὸ τὸ 1867⁷.

7. J. ANDERSON, «An Overview of Missiology», στό, J. MAC TERRY, *Missiolo-*

Ἡ Ἱεραποστολικὴ μέχρι σχετικὰ πρόσφατα βρισκόταν στὶς παρυφές τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ γίνεσθαι, σήμερα ὅμως κατακτᾷ σταδιακὰ μιὰ ὄλο καὶ πιὸ κεντρικὴ θέση στὸ curriculum τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων στὸν τομέα τῆς Θεολογίας, ὅπως καταγράφει μέσα ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ καὶ παγκόσμια ἐμπειρία του ὁ Ἄντερσον⁸. Ἡ ὄλο καὶ μεγαλύτερη σημασία τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρευνητικὴ ἐπικέντρωση σὲ αὐτὸ ἐπέτρεψε στὸν Νορβηγὸ λουθηρανὸ ἱεραποστολόγο Olav Guttorm Myklebust νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα σὲ δίτομο ἔργο του, ποῦ τὸν κατέστησε ἀθηντία σὲ ζητήματα ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ θέσης τῆς Ἱεραποστολικῆς στῆ θεολογικὴ ἐκπαίδευση⁹.

Ἐπὶ τὸν ὅμοιο καὶ ἀντίρροπες δυνάμεις ποῦ ἐπιδιώκουν τὴ συρρίκνωση τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Αὐτὲς συνδέονται ἰδίως μὲ τὸν κοσμικὸ χαρακτῆρα τῶν πανεπιστημιακῶν ἱδρυμάτων καὶ τὴν καλλιέργεια ἀπὸ πλευρᾶς κρατῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, περισσότερο πολιτικῶν συνύπαρξης παρὰ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ θρησκευτικῶν ομάδων. Μιὰ ὑπόρρητη παρανόηση ὡς πρὸς τὴ φύση καὶ τὴν οὐσία τῆς Ἱεραποστολικῆς ὑποβόσκει ἐν προκειμένῳ, δέσμια τῆς σύνδεσης τῆς ἰδέας τῆς ἱεραποστολῆς μὲ ἓνα πολὺ συγκεκριμένο, ἀλλὰ καὶ θλιβερὸ ἱεραποστολικὸ μοντέλο ποῦ ἐπικράτησε στῆ Δύση στὸ πλαίσιο τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποικιοκρατικῆς τῆς ἐξάπλωσης¹⁰. Ὁ θρησκευσιολόγος

gy: *An Introduction to the Foundations, History and Strategies of World Missions*, Ἀναθεωρημένη Β΄ Ἔκδοση, Νάσβιλ, Τενεσή: B&H Academic, 2016, σ. 3 [3-18]. Ὁ D. Bosch, ὅπ.π., σ. 491, ἀναφέρεται στὴ σημασία ποῦ εἶχε τὸ προσωπικὸ κύρος τῶν συγκεκριμένων ἐπιστημόνων προκειμένου νὰ εἰσαχθεῖ ἡ Ἱεραποστολικὴ ὡς αὐτοτελὲς διδακτικὸ καὶ ἐρευνητικὸ ἀντικείμενο. Πρβλ. ἐπίσης, Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ἱεραποστολῆς*, Ἀθήναι, 1969. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σσ. 459-461.

8. J. ANDERSON, ὅπ.π., σ. 7.

9. O. GUTTORM MYKLEBUST, *The Study of Missions in Theological Education*, τ. 1-2, Ὁσλο: Egede Instituttet, 1955 καὶ 1957.

10. Γιὰ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, ἀλλὰ καὶ γενικότερα γιὰ ἓνα μοντέλο ἀπὸ τὰ πιὸ πάνω ἱεραποστολῆς ποῦ στηρίζεται καὶ σὲ παρωχημένου τύπου ἀντιιδεοντολογικὲς ἀξιολογήσεις πολιτισμῶν, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ κατεξοχῆν ἀλλὰ ὄχι ἀποκλειστικὰ τὴ χριστιανικὴ ἱεραποστολὴ στῆ φάση τῆς δυτικῆς ἐξάπλωσης, πρβλ. M. L. STACK-

μελετητῆς τοῦ φαινομένου τῆς ἱεραποστολῆς Μὰξ Στακχάους προειδοποιεῖ ἐξάλλου ὅτι στὸν ὕστερο 20ὸ αἰῶνα σημειώνεται τρομερὴ ἱεραποστολικὴ ἀνάπτυξη τῆς συντηρητικῆς ἐκδοχῆς ὄλων τῶν θρησκευτῶν καὶ ιδίως τῶν συντηρητικῶν ἐκδοχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, μὲ ἀυξανόμενους κινδύνους γιὰ τὴν κοινωνικὴ συνοχή¹¹. Στρατηγικὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς τέτοιου τύπου περίσκεψης, ὄχι ἀβάσιμης ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ὀδυνηρῶν δειγμάτων τῆς ἱστορίας ποὺ ὅμως δὲν μποροῦν νὰ ἐπικαθορίσουν τὸν ὀλικὸ χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς, προτείνει γιὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸ χῶρο ὁ Ντίτριχ Βέρνερ, σὲ ἀδημοσίευτο ἔγγραφο του, στὸ ὁποῖο εἶχαμε πρόσβαση στὸ πλαίσιο εἰδικῶν συζητήσεων καὶ διεργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν Παγκόσμια Ἱεραποστολὴ καὶ τὸν Εὐαγγελισμό τοῦ ΠΣΕ¹².

Ὅπως ἐμεῖς συνοψίζουμε τὸ ζήτημα: «*Σήμερα σὲ πανευρωπαϊκὸ ἐπίπεδο ὑπάρχει μιὰ γενικότερη πολιτικὴ τάση, ποὺ συμβαδίζει ἀπολύτως μὲ τὸν προϊόντα ἀποχριστιανισμό τῆς Εὐρώπης, νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀκόμα καὶ οἱ Θεολογικὲς Σχολὲς μὲ Σχολὲς Θρησκευτικῶν Σπουδῶν στὰ Ἀκαδημαϊκὰ Ἰδρύματα. Μιὰ τέτοια ἐξέλιξη ἐπηρεάζει καὶ τὶς Ἱεραποστολικὲς Σπουδές. Μὲ σκοπὸ τὴν καλύτερη διείσδυση τοῦ μαθήματος τῆς Ἱεραποστολικῆς σὲ Πανεπιστήμια ἔχει προταθεῖ ἓνα ἐναλλακτικὸ ὄνομα: «Διαπολιτισμικὴ Θεολογία». Μιὰ τέτοια σκέψη καὶ ἄλλες παραπλήσιες ἐνέχουν ἀπὸ ὀρισμένους πλευρὲς κινδύνους καὶ ἀπὸ ἄλλες πλεονεκτήματα.*

»*Ἐντούτοις, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀντίρροπη τάση, ριζικὰ ἀντίθετη σὲ κάθε περιθωριοποίησι τῆς Ἱεραποστολικῆς. Μιὰ ὄλο καὶ πιὸ ἰσχυρὴ ζήτησι καταγράφεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ δοθεῖ μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ ἔμφασι στὶς Ἱεραποστολικὲς σπουδές, τάση ποὺ προκύπτει ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καὶ τὴν ἀνάγκη»¹³.*

HOUSE, «Missions: Missionary Activity», στὸ, *Encyclopedia of Religion*, Ἐπιμέλεια L. Jones, Β΄ ἔκδοσι 2005 (Α΄ 1987), τ. 9, σ. 6069 [6068-6076].

11. Ὅπ.π.

12. D. WERNER, *Evangelism in Theological Education in Europe: 12 Considerations from ETE/WCC*. Paper for Bossey Consultation of WCC/CWME, 30th October 2012 [ἀδημοσίευτο].

13. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σ. 461.

Ἐξάλλου, ἡ κατάλληλη σπουδὴ εἶναι πού θά διασφαλίσει τὴν ποιότητα τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου, καὶ ὄχι ἡ τυχάρπαστη ἢ καὶ ζηλωτικοῦ τύπου ἔφεση γιὰ προσηλυτιστικὸ ἀκτιβισμό. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἐπισημαίνει καὶ ὁ διεθνῶς καταξιωμένος Ἑλληνας θεολόγος Ἀθανάσιος Παπαθανασίου, ζητώντας τὴν ἀνάπτυξη καὶ φροντίδα τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν¹⁴. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς φροντίδας καὶ ἀπὸ θέσης εὐθύνης ὁ καθηγητὴς Ντ. Βέρνερ¹⁵ πρότεινε ἐξάλλου τὴ διασύνδεση μιᾶς σειρᾶς ἐπίλεκτων Ἰνστιτούτων Ἱεραποστολικῶν Σπουδῶν σὲ συγκροτημένο δίκτυο, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ καλῶν πρακτικῶν καὶ τὴν προώθηση τῆς ἱεραποστολικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ καὶ ἐκπαίδευσης. Εἶναι μιὰ πρωτοποριακὴ πρωτοβουλία καὶ δράση πού θά φέρει σημαντικοὺς καρπούς στὴ διάρκεια τῶν χρόνων πού ἔρχονται¹⁶.

Σὲ ὅλη τὴν ποικιλομορφία τους παγκοσμίως οἱ ἱεραποστολικὲς σπουδὲς ἄλλοτε συνδέονται περισσότερο μὲ ἓναν ἀκαδημαϊκὸ προσανατολισμὸ, ἄλλοτε μὲ μιὰ πιὸ πρακτικὴ διάσταση πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἐκπαίδευση ἱεραποστολῶν. Συχνὰ αὐτὸ σχετίζεται μὲ τὴ φυσιογνωμία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων πού στεγάζουν τὴν ἀντίστοιχη ἔρευνα καὶ διδασκαλία, ἂν π.χ. πρόκειται γιὰ ἀκαδημαϊκὰ ἰδρύματα, δηλαδὴ Πανεπιστήμια, ἢ ἂν πρόκειται γιὰ ἐκκλησιαστικὰ σεμινάρια ἀνώτατου ἢ ἀνώτερου ἐπιπέδου πού ἔχουν ἄμεσο στόχο τὴν κατάλληλη στελέχωση ἐνὸς ἱεραποστολικοῦ ἔργου.

14. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται: Ἡ Ἱεραποστολή ὡς Ἐλπίδα καὶ ὡς Ἐπιόλτης*, ἐκδ. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2009², σσ. 307-324. Πρβλ. καὶ ἰδίου, «Missionary Experience and Academic Quest: The Research Situation in Greece». Στό, *European Traditions in the Study of Religion in Africa*. Ἐπιμέλεια Frieder Ludwig καὶ Afe Adogame, Βισμπάντεν: Harrassowitz, 2004, σσ. 301-311.

15. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τοῦ *Ecumenical Theological Education* τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

16. Περισσότερα γιὰ τὶς συγκεκριμένες δομὲς πού συμμετέχουν, καθὼς καὶ γιὰ τὴ θλιβερὴ ἀπουσία Ὁρθοδόξων εἰδικῶν Σχολῶν καὶ δομῶν, βλ. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., σ. 461.

3. Ἐκλεκτικὲς σχέσεις καὶ συγγένειες μὲ ὁμορα ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα

Μία ἄλλη ἐπιστημονικὴ κατεύθυνση τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν εἶναι ἡ σύνδεση τῆς Ἱεραποστολικῆς μὲ τὸν Διαθηρσκειακὸ Διάλογο. Στὸν τομέα αὐτὸ οἱ Ὀρθόδοξοι ἔχουν τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν πρωτοκαθεδρία, ἰδίως χάρι στὸ σύνολο ἔργου τοῦ διεθνοῦς ἀναγνώρισης καὶ φήμης ὁμότιμου σήμερα καθηγητῆ κ. Πέτρου Βασιλειάδη, ἔργο ὄχι μόνο στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνεργοῦς συμμετοχῆς καὶ τοῦ ὀδηγητικοῦ του ρόλου σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση στοὺς οἰκουμενικοὺς διαλόγους¹⁷. Ἡ ἐπιστημολογικὴ αὐτὴ ἐξέλιξη, χαρακτηριστικὴ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ἀπαντᾷ ἀφενὸς στὸ πρόβλημα μιᾶς πρὸ φιλικῆς προσέγγισης πρὸς τὴν ἑτερότητα, ἀλλὰ καὶ στὶς κοινὲς δεξιότητες πὸ χρειάζονται προκειμένου νὰ ὑπηρετηθοῦν τὰ δύο ἀντικείμενα, ὅπως τὶς περιγράψαμε προηγουμένως. Ἐξάλλου, ἐκεῖ ὀδηγοῦν καὶ μείζονα καὶ καταστατικῆς σημασίας παραδείγματα τῆς Ἱστορίας, ὅπως π.χ. ἡ μορφή τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τοῦ ἱσαποστόλου καὶ φωτιστῆ τῶν Σλάβων, ὁ ὁποῖος διακόνησε ὁμοῦ τὸ πεδίο τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τοῦ διαλόγου¹⁸. Παρόμοια καὶ σύγχρονες, παγκόσμιας ἐμβέλειας προσωπικότητες τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ χώρου, ὅπως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, ὁ ὁποῖος συνδύασε τὴ θρησκευολογικὴ ἔρευνα καὶ σπουδὴ μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ δράση, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ συστηματικὴ συμμετοχὴ στοὺς κορυφαίους

17. Ἀπὸ τὰ πάρα πολλὰ συναφῆ ἔργα τοῦ Πέτρου Βασιλειάδη, καὶ τὶς συμμετοχὲς του μὲ ἄρθρα σὲ διεθνῆ συνέδρια καὶ συλλογικοὺς τόμους, ἐνδεικτικὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, βλ. τὸ ἔργο του, *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία: Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία καὶ Διαθηρσκειακὸς Διάλογος*, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Ἀθήνα 2007.

18. Πρβλ. στὸν Βίο του, κεφ. νι (μὲ μουσουλμάνους) καὶ ιx-χι (μὲ ἰουδαίους) στό, Ι. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, «Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου (μτφρ.), Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος», *ΕΕΘΣΠΘ* 12 (1967), σσ. 124-127 καὶ 129-138 [111-200].

διαθρησκειακούς διαλόγους τοῦ 20οῦ καὶ 21ου αἰώνα¹⁹. Ἐξάλλου, ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ὁρθοδόξων σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση συνδέεται ἐπίσης μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο κατανόησης τῆς ἱεραποστολῆς στὸ Ὁρθόδοξο πλαίσιο, κυρίως ὡς μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ τὴ διάθεση σεβασμοῦ τοῦ Ἄλλου, πὺ νοεῖται ὡς συνομιλητῆς, κάποιες φορές καὶ ὡς συνεργός – καὶ σὲ καμία μὰ καμία περίπτωση δὲν νοεῖται ὡς ἀντικείμενο πρὸς ἐκμετάλλευση, ἰδέα ἀπολύτως ξένη πρὸς τὴν ὀρθόδοξη ἀντίληψη²⁰. Ἔτσι, συνδέοντας τὴν Ἱεραποστολικὴ μὲ τὸν Διάλογο, οἱ Ὁρθόδοξοι παραμένουν πιστοὶ στὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπο τῆς πατερικῆς παράδοσης²¹. Ἡ τάση αὐτὴ εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἀπασχολῆσει πολὺ στὴ συνέχεια²².

19. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὴν πολὺ σημαντικὴ εἰσήγηση τοῦ μακαριωτάτου στὴ Διεθνῆ Διαθρησκευτικὴ Διάσκεψη στὸ Colombo τῆς Sri Lanka (Κεϋλάνης), 17-27 Ἀπριλίου 1974, μὲ τίτλο: *Πρὸς Παγκόσμιο Κοινότητα: Δυνατότητες καὶ Εὐθύνη (ἔξ Ἐπόψεως Χριστιανικῆς)*, Ἀνάτυπο ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΙΑ 20. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται μεταγλωττισμένο καὶ ἐλαφρῶς ἀναθεωρημένο ἐπίσης στὸ γενικότερο συναφοῦς ἐνδιαφέροντος βιβλίο του, *Παγκοσμίτητα καὶ Ὁρθοδοξία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000, σσ. 21-64. Ἐκεῖ καὶ ζητήματα διαλόγου μὲ τὸ Ἰσλάμ (σσ. 140-168), ζητήματα θεολογίας τῶν θρησκειῶν (σσ. 169-206), ἀλλὰ καὶ ζητήματα πὺ ἀφοροῦν στὸ θρησκευτικὸ βίωμα γενικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης (σσ 239-268). Πρβλ. καὶ «Διάλογοι καὶ Ἱεραποστολὴ (1991)», στοῦ, Ἰδίου, *Ἱεραποστολή, στὰ Ἰχνη τοῦ Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2007, σσ. 267-275.

20. Βλ. τὴ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου (Κολυμπάρι Κρήτης, 2016) ἢ ὅποια τιτλοφορεῖται: «Ἡ Ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Σύγχρονον Κόσμον». Στὸ διαδίκτυο, ἀλλὰ καὶ στίς, *Ἀποφάσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου*, ἐπιμέλεια Ἰ. Λότσου, Θεσσαλονίκη: CEMES, 2017, σσ. 47-63.

21. Πρβλ. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, *Ἡ Προσέγγιση τῶν Ἐθνικῶν κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο*, ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα 2016², μὴ μελέτη ἢ ὅποια ἐπικεντρώνεται στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, τὸν ὅποιο ὁμως ἐντάσσει στὸ πλαίσιο τῆς σύνολης πατερικῆς γραμματείας.

22. Μὴ εἰδικὴ μελέτη τῆς σχέσης τῆς Ἱεραποστολικῆς καὶ τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου σὲ ἐπίπεδο σπουδῆς εἶναι ἤδη στὰ σκαριά ἀπὸ τὴ γράφουσα. Ἐξάλλου, ὁμως, ὑπάρχουν καταγεγραμμένες πολὺ σημαντικὲς καὶ καθοριστικὲς συνεισφορὲς στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Π.χ. Ν. Φ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, *Θεολογικὴ καὶ Θρησκευτολογικὴ Θεώρηση τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου στὴ Σύγχρονη Ἱεραποστολή* (δ.δ.), Θεσσαλονίκη 2009, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17439#page/1/mode/2up>

Ἡ Ἱεραποστολικὴ ἔχει μιὰ ἰδιαιτερότητα ὡς ἐρευνητικὸ καὶ γνωστικὸ ἀντικείμενο. Δὲν συνδέεται μόνο μὲ κάποια συγκεκριμένη ἱστορικὴ περίοδο, ἀλλὰ ἐξετάζει τόσο τὴ διαχρονία, ὅσο καὶ τὴ συγχρονία. Δὲν ἀνήκει στὸν συστηματικὸ κλάδο, ἀλλὰ σαφῶς ἀσχολεῖται μὲ ζητήματα συστηματικῆς θεολογίας. Δὲν συνιστᾷ ἐρμηνεία, ἀλλὰ κατεξοχὴν ἐδράζεται καὶ θεμελιώνεται στὴν Καινὴ Διαθήκη. Δὲν εἶναι Πατρολογία, ἀλλὰ στηρίζεται πλήρως στὴν πατερικὴ θεολογία. Δὲν εἶναι οἰκουμενικὴ θεολογία, ἀλλὰ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὶς ἐξελίξεις στὸ οἰκουμενικὸ καὶ παγκόσμιο πλαίσιο. Κατὰ καιροῦς ἔχει συνδεθεῖ μὲ τὸν Ἱστορικὸ κλάδο, ἀλλὰ ἔχει κατεξοχὴν πρακτικὴ διάσταση, δίχως ὅμως νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν Ποιμαντικὴ. Καὶ ἄλλα πολλὰ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς²³, ἀλλὰ ἡ οὐσία εἶναι πὼς ἡ Ἱεραποστολικὴ συνιστᾷ μιὰ ἰδιαίτερη τομὴ, μιὰ εἰδικὴ ὀπτικὴ στὴ θεολογία πὸν τέμνει ἐγκάρσια τὴν καθόλου θεολογικὴ σκέψη. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ὀπτικῆς σχετίζεται μὲ τὴ σημασία τοῦ γεγονότος τῆς ἱεραποστολῆς, πὸν σήμερα νοεῖται ὡς μιὰ ἔκφραση τῆς πίστεως, πραγματώνεται καὶ στὶς ἔξι ἡπείρους, ὡς μαρτυρία, ἀλλὰ καὶ ἀποδημία, ἐνῶ ὅλο καὶ περισσότερο γίνεται κατανοητὸ ὅτι ἀνήκει στὴν ἴδια τὴν οὐσία καὶ φύση τῆς Ἐκκλησίας.

Γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας, λέει ὁ μητροπολίτης Ὁρους Λιβάνου Ζόρτζ (Κόντρ): «Ἡ [προφητικὴ] λειτουργία συνεχίστηκε στὴν Ἐκκλησία, ὅπου τὸ Πνεῦμα στέλνει ἀνθρώπους γιὰ τὸν εὐαγγελισμό τῶν ἐθνῶν δι' αὐτοῦ. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἐξάλλου βρίσκεται στὸν κόσμον σὰν νὰ βρίσκεται σὲ (ἱερ)ἀποστολή. Ἡ φύση τῆς εἶναι ἡ κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου. Νὰ φέρεις τὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ τὸ μεταδίδεις εἶναι ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς σκοπός. Ἡ Ἐκκλησία ἀναγγέλλει τὴ Βασιλεία, ἡ ὁποία γίνεται πραγματικότητα στὶς καρδιὰς ἐκείνων πὸν τὴν ὑπακοῦν. Ἡ Ἱεραποστολὴ δὲν εἶναι μιὰ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξὴ τῆς»²⁴.

23. Βλ. «Ἱεραποστολική», ὅπ.π., ὅπου καὶ μιὰ πιὸ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν περιπετειῶν καὶ ποικίλων συνδέσεων τοῦ μαθήματος μὲ ἄλλους κλάδους τῆς θεολογίας.

24. G. KHODR, «Christian Mission and Witness in the Middle East», Wash-

Μιὰ ἄλλη παράμετρος εἶναι ὁ προῖον θρησκευτικὸς ἀποχρωματισμὸς τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μιλάμε πιά γιὰ μετα-χριστιανικὲς κοινωνίες. Ἄν κάποιος ἐπιλέγουν ὡς ἀπάντηση τὴν ἐντονότερη κατήχηση, τὴν αὐστηρότερη διαποίμανση, τὸν ἀντιαιρετικὸ ἀγῶνα, γενικότερα τὸν στενότερο ἔλεγχο τῶν ἤδη πιστῶν καὶ τὸν ἐγκλωβισμὸ σὲ ἀόρατα τείχη μακριὰ ἀπὸ τὴ σύνολη κοινωνία, ὁ δρόμος τῆς ἱεραποστολικῆς θεολογίας εἶναι τὸ ἄνοιγμα καὶ ἡ πρόσληψη τοῦ κόσμου, μὲ σκοπὸ τὴ σάρκωση τῆς θεολογίας καὶ τῆς πίστεως στὶς νέες γλῶσσες τοῦ κόσμου ἐν ἐλευθερίᾳ.

Θὰ μπορούσε νὰ τὸ θέσει κανεὶς ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἱεραποστολή ἀποτελεῖ καὶ ἀπαρτίζει τὸ πιὸ προκεχωρημένο φυλάκιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ ἀντίστοιχα τῆς θεολογίας. Εἶναι τὸ σημεῖο συνάντησης τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμον, μία συνάντηση δημιουργικὴ, ἀνοιχτὴ, μιὰ κοινωνία ἀγάπης. Ὡς συνοριακὴ θεολογία καὶ δράση ὑπόκειται σὲ μιὰ σειρά ζητημάτων ποὺ τὴ βγάζουν ἀπὸ τὰ ὄρια ἐπεξεργασμένων βεβαιότητων καὶ τὴν καθιστοῦν ἀνοιχτὴ στὴν ἐπίνευση καὶ ἐπίδραση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μιὰ τόσο σύνθετη πράξις θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ἐπικουρεῖται ἀπὸ τὸν ἀναστοχασμὸ γιὰ τὴν ἴδια τὴν πράξις. Μαζὶ μὲ τὴ δράση, μία δράση σήμερα χωρὶς ιδιαίτερη ὑποστήριξη καὶ ἐπαρκῆ χρηματοδότηση, μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς ἐργασίας τοῦ μυρμηγκιοῦ, ποὺ ὑπῆρξε χαρακτηριστικὸ τῶν ὀρθόδοξων ἱεραποστολῶν, καλὸ εἶναι νὰ συμβαδίζει καὶ ἡ θεωρία, ἡ ἐπιστήμη, ὁ προβληματισμὸς, ὁ θεολογικὸς ἀναστοχασμὸς πάνω στὰ ζητήματα τῆς ἱεραποστολῆς. Ζητούμενο στὴ σύγχρονη ἱεραποστολή δὲν εἶναι ἕνας ὑψηλὸς σὲ ποσότητα καὶ ἔνταση ἀκτιβισμὸς, καρπὸς ἐνὸς ζήλου οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ ἕνα ἔργο ποιότητας μὲ μιὰ μεθοδολογία ταιριαστὴ πρὸς τὸ μήνυμα ποὺ διακονεῖ καὶ ἀντίστοιχη μὲ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ὀρθόδοξης πίστεως καὶ ζωῆς»²⁵.

ington DC (7/2/1994). Ἀνακτήθηκε ἀπὸ http://georgeskhodr.org/en/articles_year_detail.html?year=1994&type_id=15&articleID=1269, τελευταία ἐπίσκεψη 11/6/2018. Ἡ μετάφραση δική μου.

25. Ε. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ-ΠΙΣΙΝΑ, «Ἱεραποστολή», *ΜΟΧΕ* 8, σ. 459 [448-459].

Ἔτσι, λόγῳ καὶ τῆς αὐξανόμενης σημασίας της, τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ Ἱεραποστολικὴ διευρύνεται ὡς γνωστικὸ ἀντικείμενο ὄλο καὶ περισσότερο, ἐνσωματώνοντας ἀνθρωπολογικὲς, κοινωνιολογικὲς κ.λπ. μεθόδους, γνώσεις οἰκονομίας καὶ διεθνοῦς πολιτικῆς, γλωσσῶν καὶ γλωσσολογίας, ἱστορίας πολιτισμοῦ/-ῶν κ.ο.κ. Γινόμενη, ὅμως, τὰ πάντα, κινδυνεύει νὰ μὴν εἶναι τίποτα²⁶. Εἶναι συνεπῶς σημαντικὸ νὰ τονίσει κανεὶς ὅτι ὅποιες καὶ ἂν εἶναι οἱ ἐκάστοτε προεκτάσεις καὶ συναντήσεις μὲ ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους ἢ καὶ ἐπιστῆμες διαθεματικά, ἀνάλογα μὲ τὸ ἐκάστοτε συγκείμενο, τὸ κέντρο καὶ ἀντικείμενο μελέτης τῆς Ἱεραποστολικῆς παραμένει ὡς ὅλον τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τῆς ἱεραποστολῆς²⁷.

4. Ἐρευνητικὲς προτεραιότητες γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον

Ἡ ἀσυνέχεια καὶ ἡ ἀποσπασματικότητα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μόνιμα προβλήματα τῆς Ὁρθόδοξης ἱεραποστολῆς²⁸. Διόλου δὲν πρέπει

26. Πρβλ. καὶ τὴ συναφῆ προειδοποίηση τοῦ G. D. WRIGHT, «The Purpose of Missions», στό, J. MAC TERRY, *Missiology*, ὅπ.π., σ. 28 [19-29], ποῦ ἀφορᾷ στὴν ἱεραποστολὴ καὶ τοὺς κινδύνους ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὴ διάχυση τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἱεραποστολῆς.

27. Ἡ θέση αὐτὴ εἶναι μιὰ πρωτότυπη δική μου θέση ποῦ φαντάζει ἴσως αὐτονόητη, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα, δεδομένης τῆς τάσης τοῦ ἀνθρώπου νὰ διαχέεται, νὰ ξεχνιέται ἢ καὶ νὰ γοητεύεται ἀπὸ μιὰ ποικιλία πραγμάτων, θεμάτων καὶ ὀπτικῶν· ἢ, δεδομένου τοῦ πειρασμοῦ ἐνὸς ἐρευνητῆ νὰ χάνει τὴν αἴσθησι τῶν προτεραιοτήτων ἢ νὰ προκρίνει εὐκαιριακὲς ἐνασχολήσεις, ἢ νὰ βλέπει ἓνα ζήτημα μὲ τρόπο κατακερματισμένο, θεωρώντας ὅτι βλέπει τὸ ὅλον. Ἀντιμετωπίζοντας ἓνα ἀνάλογο ἐρώτημα ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι Ἐρησκειολογία, καὶ πῶς συνδέεται μὲ μιὰ γκάμα ἐπιστημῶν ποῦ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τους σκοπτάφουν πάνω στὴ θρησκεία, τὴν ἐμπεριέχουν στὴν ἔρευνά τους καὶ τὴ μελετοῦν στὸ πλαίσιο τῆς δικῆς τους συλλογιστικῆς, ὁ σπουδαῖος θρησκειολόγος Χὰνς Γιούργκεν Γκρεσάτ δὲν ἀπέφυγε νὰ διατυπώσει καὶ δὲν φεῖσθηκε λόγων προκειμένου νὰ τονίσει τὸ φαινομενικὰ αὐτονόητο: ὅτι τὸ κέντρο μελέτης τῆς θρησκειολογικῆς σπουδῆς εἶναι πάντα ἡ θρησκεία ὡς ὅλον: Πρβλ. X. Γ. ΓΚΡΕΣΑΤ, «Ἐρησκειολογία: Ἐπιστῆμη Τίνος;» *Βημόθυρο* 1 (Χειμῶνας 2009-2010), σ. 131 [126-134].

28. Μιὰ καθαρὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ φαινομένου δίνει τὸ κείμενο τοῦ, H. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, «Ζητώντας ἓνα Χῶρο γιὰ τὴν Ἱεραποστολὴ», στό, *Ἱεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ*, ὅπ.π., σσ. 255-288.

λοιπόν να παραξενεύεται κανείς αν αυτό αφορά και την Ίεραποστολική. Την άνοιξη του 2018, για πρώτη φορά μετά από διακοπή για πάνω από ένα τέταρτο του αιώνα, διδάχθηκε το μάθημα ξανά στη Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ, στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας. Ξαναπιάνει κανείς ένα νήμα που είχε κοπεϊ μία γενιά πίσω, παρά τη λαμπρή του τότε ιστορία. Στο μεσοδιάστημα αυτό υπήρξαν σημαντικές επιστημολογικές εξελίξεις που σημειώσαμε στα προηγούμενα, αλλά και ένα δυσαναπλήρωτο κενό σιωπής που πρέπει σήμερα να καλυφθεί. Η εισαγωγή και μεταπτυχιακῶν μαθημάτων συν τῷ χρόνῳ στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας του ΕΚΠΑ δίνει ἐξάλλου νέα προοπτική στην ἔρευνα. Ἄς θέσουμε ὅμως κάποιες προτεραιότητες στην ἔρευνα, για τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον:

1. Σὲ ἓνα πρῶτο ἐπίπεδο, ἡ Ίεραποστολικὴ πρέπει νὰ συνδεθεῖ καὶ πάλι μὲ τὴν ἱεραποστολικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ποικιλία τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, μὲ τὸ ὑπέροχο, πολὺχρωμο φάσμα τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν καὶ πολιτισμῶν καὶ νὰ ἀρχίσει νὰ σπουδάσει τὸ συγκεκριμένο, νὰ μελετᾷ ἀπτὰ καὶ πραγματικὰ προβλήματα καὶ λύσεις, νὰ μὴν διολισθαίνει στὴν ἀφαίρεση, τὴ γενίκευση καὶ τὴ στρογγυλοποίηση, πού εἶναι μοιραῖος καρπὸς τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς ἀπὸ ἀπόσταση προσέγγισης τῶν ζητημάτων. Μεταξὺ τῶν θεμάτων πού πρέπει νὰ ἐρευνηθοῦν εἶναι ἡ πρόσληψη τῆς ἱεραποστολῆς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ δέκτη, καὶ ὄχι μόνο στὶς περιπτώσεις ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πού οἱ προσπάθειες παραμένουν ἄγονες, ἢ ἐγείρουν ἀρνητικὲς ἀντιδράσεις.

2. Ἡ τοπικότητα, οἱ γλῶσσες, οἱ θρησκευτολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς σπουδές, ἡ μελέτη πολιτισμοῦ εἶναι σημαντικὰ συστατικὰ τῆς ἔρευνας καὶ σπουδῆς. Δὲν εἶναι πολυτέλεια, ἀλλὰ θεμελιώδης ἀνάγκη τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν. Ἦδη ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα ἡ Ἀκαδημία τοῦ Καζάν εἶχε ἀναπτύξει ἓνα παρόμοιο, πολὺ ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων πρόγραμμα ἱεραποστολικῶν σπουδῶν μὲ δύο χωριστὲς κατευθύνσεις: ἰσλαμικὴ καὶ βουδιστικὴ²⁹. Σήμερα ἓνα ὑψηλὸ ἐπίπε-

29. Ἡ πληρέστερη περιγραφή τοῦ curriculum, τοῦ, Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ίεραποστολῆς*, Ἀθῆναι, 1969, σσ. 57-60.

δο σπουδῶν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ συνέργειες περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς παραγόντων καὶ ἐκπαιδευτικῶν φορέων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Πανεπιστημίου.

3. Οἱ συνέργειες εἶναι ἀναγκαῖες ἐξάλλου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐρευνητικῶν ομάδων καὶ ὑψηλῆς εἰδίκευσης εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ἔργο τοῦ ἐνός, ὅσο καὶ ἂν ὁ ἐρευνητὴς ἀναμετριέται μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς του κυρίως κατὰ μόνας. Τὰ μεγάλα ἔργα ὑπερβαίνουν τὶς δυνατότητες ἐνός ἀνθρώπου, καὶ τὸ κενὸ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο, παρὰ τὴν πρόοδο πού ἔχει σημειωθεῖ, στὴ σπουδὴ τῆς Ἱεραποστολικῆς σὲ Ὁρθόδοξο πλαίσιο.

4. Ἐρευνητικὴ συνεργασία σὲ διεθνές, οἰκουμενικὸ καὶ πανορθόδοξο ἐπίπεδο, ἡ ὁποία διευκολύνεται μὲ τὴ χρήση τοῦ διαδικτύου, μὲ συνέδρια, μὲ προγράμματα προώθησης τῆς κινητικότητας τῶν ἐπιστημόνων, μὲ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα ἢ καὶ μὲ τὴ συμβολὴ διεθνῶν καὶ διορθόδοξων θεολογικῶν ὀργανισμῶν πού ὑπηρετοῦν αὐτὸ τὸν σκοπὸ, μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ καλλιεργηθεῖ.

5. Ἡ συνεργασία καὶ τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ διεθνή ἐμπειρία ὀδηγεῖ παράλληλα σὲ ἐνδοσκόπηση ἰδίως ἀνω σὲ ζητήματα οἰκοδόμησης ταυτότητας. Μεγάλῃ κληρονομιά τῶν πρωτεργατῶν τῶν ἱεραποστολικῶν σπουδῶν, καὶ ἰδίως τοῦ θεμελιωτῆ τοῦ κλάδου στὴν Ἑλλάδα ἀείμνηστου καθηγητῆ Ἡλίας Βουλγαράκη, εἶναι ἡ συστηματικὴ ἐρευνητικὴ ἐνασχόληση μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τῆς διάδοσης τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἡ Πατερικὴ θεολογία γιὰ τὴν ἱεραποστολή. Ἡ περαιτέρω ἐμβάθυνση καὶ στοὺς δύο αὐτοὺς τομεῖς εἶναι καθῆκον καὶ προτεραιότητα καὶ τῆς νεότερης γενιᾶς ἱεραποστολόγων.

Πρβλ. Α. Ρ. ΚΟΛΟΣΟΒΑ, *Narodnost' and Obshchelovechnost' in 19th Century Russian Missionary Work: N. I. Il'minskii and the Christianization of the Chuvash* (δ.δ.), Durham University, 2016, σ. 53, ὅπου περιγράφονται καὶ οἱ προσπάθειες τοῦ ἀγίου Νικολάου Ἰλμίνσκι νὰ μάθει τὴ ζωντανὴ ταταρικὴ γλῶσσα ἐγγραφόμενος σὲ ἰσλαμικὸ σχολεῖο (μεντρεσέ).

6. Ἡ σύνδεση τῆς Ἱεραποστολικῆς μὲ τὴν ἔννοια τοῦ Διαλόγου πρέπει νὰ βαθύνει καὶ νὰ πλατύνει, καθὼς γεννᾷ πολὺ μεγαλύτερη εὐχέρεια, τόσο στὸ ξεδίπλωμα ὄλων τῶν πτυχῶν τῆς ἱεραποστολῆς, ὅσο καὶ στὴν καλλιέργεια τῆς ἁρμονικῆς συνύπαρξης καὶ φιλίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων – μιὰ ἀντίληψη διόλου ἀντίθετη πρὸς τὴν πατερικὴ κατανόηση τῆς ἱεραποστολῆς. Παράλληλα, καὶ οἱ Διαθρησκειακοὶ Διάλογοι ποὺ ὀργανώνονται σήμερα σὲ διάφορα ἐπίπεδα διοργάνωσης, ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα, τοπικὰ ἢ παγκόσμια, μὲ εἰδικὲς ἀφορμὲς ἢ στὴ βάση ἑνὸς τακτοῦ προγράμματος, σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἐπίπεδο ἢ ὡς ἀνταλλαγὴ ἐμπειρίας μεταξὺ πιστῶν ἀνθρώπων καὶ ἡγετῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, θὰ εἶχαν μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὴν ἀξιοποίηση τῶν Ἱεραποστολολόγων καὶ τὴ μακρά τους ἐρευνητικὴ ἐμπειρία στὴ σχέση μὲ τὸν θρησκευτικῶς Ἄλλον, ὅπως ἄλλωστε ἀποδείχθηκε στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

7. Μιὰ καινούργια πρόταση ποὺ συνιστᾷ καινοτομία στὸ πλαίσιο τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ θρησκευσιολογικὴ σπουδὴ στὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῶν Παγκόσμιων Θρησκείων, προκειμένου γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἐργαλείων ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάπτυξη, τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸ πλαίσιο μιᾶς ἀρχικῆς κοινότητος, ὅπου διαμορφώθηκαν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς θρησκευτικῆς ταυτότητας, τὴ διάρρηξη τῶν ὁρίων καὶ διάδοση πρὸς τὰ ἔξω, μὲ τὴν παράλληλη διαμόρφωση νέων κοινοτήτων. Μὲ τὴν ἤδη ἀσκημένη εὐαισθησία μιᾶς ἱεραποστολικῆς ματιᾶς καὶ μὲ μιὰ μικρὴ μετατόπιση ὀπτικῆς γωνίας πρὸς μιὰ πιὸ οὐδετερόθηρη θρησκευσιολογικὴ παρατήρηση, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐρευνήσῃ ἐνδελεχῶς τὶς ἐξωγενεῖς ἢ ἐνδογενεῖς συνθήκες ποὺ εὐνοοῦν ἢ ἀναστελλοῦν ἢ δυσχεραίνουν τὴ διάδοση μιᾶς θρησκείας, ἀκόμα καὶ μιᾶς ιδεολογίας. Ἀπὸ μιὰ τέτοια μελέτη θὰ εἶχε πολλὰ νὰ κερδίσει ἡ ὀρθόδοξη ἱεραποστολή, διότι πέρα ἀπὸ καὶ παρὰ τὶς φυσιογνωμικὲς ἰδιαιτερότητες κάθε θρησκείας, ὑπάρχει καὶ ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη διάσταση, ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη κατασκευὴ καὶ ψυχολογία. Ἐπιπλέον, ὑπάρχει καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς συγχρονίας, τὸ γεγονός ὅτι ὅλοι μοιραζόμεστε τὸν ἴδιο κόσμο, ποὺ παρὰ τὶς ἐπιμέρους πτυχές του εἶναι ἓνα παγκόσμιο χωριὸ μὲ σταθερὰ καὶ πλούσια κανάλια ἐπικοινωνίας ἀπὸ ἄκρο σὲ ἄκρο. Μιὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς προσεκτικὴ παρατήρηση θὰ μπορούσε ἐπὶ παραδείγματι

νὰ ἐρευνήσει πῶς ἐπηρεάζει τὴ διάδοση μιᾶς θρησκευτικῆς ἢ ιδεολογικῆς ιδέας, μιᾶς θρησκείας ἢ μιᾶς ιδεολογίας, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, ἢ ὑπαρξὴ μιᾶς στενότητος ἀντίληψης καὶ ἢ ταύτιση μὲ ἕναν μόνον συνδεδεμένο πολιτισμό, ἕνα νομικιστικὸ πνεῦμα, μιὰ ὑψηλὴ ἀνελαστικότητα καὶ ἔλλειμμα προσαρμογῆς, κ.ο.κ. Θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ ἐρευνηθεῖ πῶς ἐπηρεάζει τὴ διάδοση τὸ ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ συγκείμενο, ἢ σχέση μὲ τὴν ἐξουσία, ἢ τυχὸν δίωξη καὶ ἐκδίωξη, κατ' ἐπέκταση ἢ μετανάστευση, ἢ καλλιέργεια εἰδικὰ ἀφοσιωμένων ομάδων, ὅπως μοναστικῶν τύπου, ἢ σύνδεση καὶ πρόσδεση μὲ ἄλλα, περισσότερο κοσμικὰ συμφέροντα καὶ ἐνδιαφέροντα, καὶ ἀπειρίριθμα ἄλλα θέματα.

Ἄλλα ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς σπουδῆς τῆς Ἱεραποστολικῆς εἶναι:

1. Ἡ καλλιέργεια τῆς δεκτικότητος καὶ τοῦ πνεύματος ἐλευθερίας, ἢ ὑπέρβαση τοῦ δυτικοκεντρισμοῦ καὶ παρωχημένων (ὅσο καὶ ρατσιστικῶν ἐντέλει) λογικῶν ἀξιολόγησις τῶν πολιτισμῶν.

2. Ἡ συνειδητοποίηση ὅτι ἡ ἱεραποστολὴ ἀγκαλιάζει τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ψυχὴ τε καὶ σῶματι, καὶ συνδέεται μὲ τὸν ἀγῶνα γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐξάλειψη τῶν τεράστιων ἀνισοτήτων σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο.

Καταλήγοντας, εἶναι σημαντικό νὰ ποῦμε καὶ νὰ τονίσουμε ὅτι στὴν Ἱεραποστολικὴ Σπουδὴ δὲν χωράει ἄλλος ἐρασιτεχνισμός. Ἡ ἐκπαίδευση εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἀπὸ ἐργάτες ἀνειδίκευτους εἶναι μιὰ λογικὴ ἀντίφαση. Χρειάζεται μιὰ τάξη σὲ ὅλα τὰ πράγματα ποὺ νὰ προσομοιάζει τὴν ἀρμονία τοῦ σύμπαντος καὶ τὴν ἱεραρχία τῶν προτεραιοτήτων.

Ἴσως σήμερα ἡ Ἐκκλησία, τουλάχιστον στὸ ἑλληνορθόδοξο πλαίσιο, διέπεται ἀπὸ μιὰ αἴσθησι ἀνησυχίας γιὰ τὴν ἀπήχησι τοῦ χριστιανικοῦ λόγου στὴν κοινωνία, καὶ μιὰ προσπάθεια ἄμυνας διαπερνᾷ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μὲ τρόπο ποὺ ἴσως δὲν φθάνει κατάλληλα στὸν παραλήπτη, τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι διαφορετικά. Ἄν ὅμως ὑπάρχει ἡ αἴσθησι ὅτι σὲ ἕναν τόπον ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πίστις φθίνουν, ἢ πραγματικότητα τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς μᾶς δείχνει ὅτι ἀλλοῦ ἀυξάνουν.

«Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ» (Πρξ. 1, 7), μᾶς δίδαξε ὁ Χριστός. «Υμῶν ἐστὶ» ἡ προετοιμασία καὶ ἡ ἐτοιμότητα γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Κυρίου, ὅπως μᾶς προτρέπει ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων ἢ ἡ προσομοίωση τοῦ ἐρχομοῦ τῆς Βασιλείας μὲ τὸ ἄδηλο τῆς νυχτερινῆς ἐπιδρομῆς ἑνὸς κλέφτη. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς προετοιμασίας, ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ ἀναγγέλλει ἀκούραστα, σὲ κάθε λειτουργία καὶ μὲ τὴν καθόλου ὑπαρξή της, τὸ ἀναστάσιμο μήνυμα. Συνεργοὶ στὸν ἀγρὸ τοῦ Κυρίου καὶ οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι, μαζὶ μὲ ὅλη τὴν κτίση, μαζὶ μὲ τοὺς οὐρανοὺς, ἐργάζονται ἄοκνα. Ἔτσι, «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν» (Ψαλμ. 18, 5).

Στὸ πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ ἔργου τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν κοινωνία τῶν Ἐσχάτων, κεντρικῆς σημασίας παράμετρος εἶναι καὶ ἡ φροντίδα καὶ καλλιέργεια τῶν Ἱεραποστολικῶν Σπουδῶν.